

Про кота, півня і косу

Божена Нємцова

Було в батька троє синів: найстаршого звали Мартін, середущого — Матей, а наймолодшого — Міхал. Усі троє вже підрости, коли батько занедужав і, пролежавши кілька днів, відчув, що прийшла його смертна година. Покликав він тоді парубків до себе та й каже:

— Ви знаєте, діти, що іншого багатства, крім цієї хатини, кота, півня і коси, в мене немає. В хаті живіть усі втрьох. Не сваріться, живіть дружно, і Господь не залишить вас без своєї опіки! — По цих словах старий віддав Богові душу.

Сини поховали батька й поділили спадщину. Мартін узяв собі косу, Матей — півня, а Міхал — кота,

— Любі мої брати,— мовив якось Мартін,— дома всім трьом сидіти нема чого, бо повмираємо з голоду. Залишайтесь на господарстві вдвох, якось проживете, а я піду з кошою в світ — щастя пошукаю.

Брати жили в злагоді, що один сказав — з ним погоджувалися решта, тож перечити йому не стали.

Узяв Мартін косу й пішов у світ. Ходив, ходив, але роботи ніде не було. Нарешті забрів він до однієї країни, де жили ще дуже дурні люди. Під самісіньким містом зустрічає він чоловіка, і той питає, що це він несе.

— Косу несу,— відказує Мартін.

— А що це таке й навіщо воно?

— Траву косити.

— Траву підкушувати? О, тоді це чудова річ, бо ми траву висмикуємо руками, а це, скажу я вам, дуже важка справа. Чи не завернули б ви до нашого короля? Він вам за цього кусія добре заплатить.

— А чого ж — заверну.

Чоловік не гаючись повів його до короля. Король дуже здивувався, побачивши такий знадіб, і негайно домовився з Мартіном, що той вирушить на королівські луки траву підкушувати.

Іде Мартін на луки, а за ним — юрба роззяв. Мартін, не гвіздком у тім'я битий, застромив косу в землю посеред луки, звелів одному зі слуг принести обід на двох, а тоді прогнав з луки всіх роззяв. Ополудні слуги приносять йому обід на двох і неабияк дивуються, що вже лежить стільки покосів.

— А ваш кусій теж обідатиме? — питають вони Мартіна.

— Як працює, то й їсти повинен. Та ви йдіть собі з Богом, залиште нас самих.

Слуги пішли, а Мартін весь обід ум'яв сам.

"Ловко я придумав з обідом: якби принесли тільки на одного, я зостався б голодний".

Так він повторював день крізь день, аж поки скошив усі луки. Упоравшись із

роботою, закинув косу на плече й гайда до короля по платню.

— Отже, твій кусій сам траву підкушує? — запитав король.

— Сам, ваша королівська милосте! — відповів плутяга.

— А ти не залишив би його нам за тисячу золотих?

— Він, звичайно, вартий більше, але я таки віддам його вам за цю суму, — відповів косар, зняв косу з плеча і, згрібши гроші, побрався додому.

Король наказав поставити косу в окремий pokій, щоб з нею нічого не сталося.

Минув рік, трава на луках виросла знову, й настала пора косовиці. І тут король наказав слугам винести кусія на луки. Ті з неабиякою помпою винесли косу на луки, встромили в землю й повернулися до замку, переконані, що кусій не любить, коли на нього дивляться. Опівдні слуги примчали з обідом — їм кортіло чимскоріше побачити, чи багато трави вже скошено. Дивляться, а коса стоїть там, де вони її вранці встромили. Здивувалися слуги, поставили обід поряд з нею, а самі повернулися до замку — доповісти про все своєму володареві.

"Гм, що за притичина? Чому ж кусій не хоче працювати? Торік, коли з ним був той чоловік, він за півдня попідкушував стільки трави на моїх луках", — подумав король, хитаючи головою.

Але ввечері слуга знову доповів йому, що коса ні до трави, ні до обіду навіть не доторкнулася.

— Мабуть, вона зачаклована, — мовив король, — дайте їй двадцять буків, а якщо й після цього не кусатиме, ми її закопаємо.

За найвищим велінням принесли на луку лаву, поклали на неї косу, й ексектор усипав їй двадцять київ. Після кожного удару коса підстрибувала на лаві й біла по носі то того, то іншого гаву.

— Він її зачаклував! — кричали ті. — Закопайте її!

Так і зробили: косу закопали в землю, а траву, як і раніше, висмикували руками.

Для братів тим часом настали добрі часи, добрим словом згадували вони батька за те, що той залишив їм таку прибуткову спадщину. Час минав, гроші почали вичерпуватись, от Матей і братам:

— Тепер я піду зі своїм півнем у світ — може, й мені пощастить так вигідно його збути, як Мартінові косу.

— Тільки йди якомога далі, де ще не перевелися дурні люди, бо в Чехії їх уже небагато, — порадив йому Мартін.

Узяв Матей свій спадок і подався в дорогу. Ішов, ішов і нарешті прибився до незнайомого міста. Зустрічає під його мурами якогось пана.

— Що це ти несеш, друже? — питає пан.

— Півня несу, — відказує Матей.

— У нас тут таких птахів нема. А яка з нього користь?

— Цей птах прикликає день.

— Ну й дивоглядія! А нам щоразу доводиться випроваджувати день за отой пагорб, уранці знову йти його зустрічати, а це для нас велика незручність. Якщо цей твій птах і

справді здатен прикликати день, король заплатить тобі за нього тисячі золотих.

— Та ви й самі зможете в цьому легко пересвідчитись,— сказав Матей і пішов із паном до короля.

— Ласкавий королю, в цього чоловіка є птах-кликун, який день прикликає, а коли він іде спати, день теж облягається на спочинок.

— Якщо це так, як ти кажеш, я не пошкодую ніяких грошей, щоб у тебе його купити.

— Ласкавий королю, ви зможете в цьому дуже скоро пересвідчитися.

Півня посадили в золоту клітку; нове житло йому сподобалося, і він швидко в ньому освоївся. А незабаром і день відійшов, хоч його ніхто й не відпроваджував. Король зрадив і з нетерпінням став чекати ранку. Опівночі всі встали, щоб не проґавити, як півень прикликатиме день. Вибило першу — нічого, вибило другу — півень закукурікав, і всі перелякалися, зачувши такий дивний спів. Вибило третю,— півень закукурікав знову і не вмовкав аж до четвертої, поки надворі зовсім розвиднілось.

Коли король побачив, що півень і справді день прикликав, він звелів видати Матееві зі скарбниці п'ять тисяч золотих і щедро його пригостити. Матей згріб гроші, ситно попоїв, напився, а відтак подякував королеві і побрався додому.

Брати радісно зустріли його, і їм знову якийсь час добре велося. Та що грошей вони не ощадили, то золоті розкотилися в них дуже швидко. Коли їх залишилося вже зовсім мало, Міхал і каже:

— А тепер, брати, піду я в світ — своє щастя пошукаю. Може, і я одержу за kota стільки ж, як і ви.

Брати порадили йому йти якнайдалі, де ще не перевелися недалекі розумом люди,— в Чехії, мовляв, за kota ніхто не дасть йому ані шеляга. Засунув Міхал kota в мішок та й пішов. Довго ходив він, аж поки нарешті прийшов в одну країну, де люди розмовляли незрозумілою для нього мовою. Та поки дійшов до столиці, усе-таки вивчив кілька слів і міг сьак-так порозумітися. Здибав під містом одного пана, і той поцікавився, що це він несе у мішку.

— Kота,— відповів Міхал і показав йому свій скарб.

— Чудний якийсь звір. А яка з нього користь?

— Він ловить мишей. Хоч би скільки їх було в домі — геть усіх переловить.

— Захочай-но мерщій свого ловця в мішок, і ходімо до короля. В замку у нас стільки мишей, що вони трохи по столу не бігають. Наш король ладен віддати що завгодно тому, хто зуміє їх із замку вигнати.

— Цій справі дуже легко зарадити,— відповів Міхал, засунув kota в мішок і почимчикував за паном.

Приходять вони до короля, пан і каже:

— Ласкавий королю, у цього чоловіка є кіт-ловець. Це такий звір, який ловить мишей, і, якщо ваша милість накаже, він його продасть.

— Якщо це правда, я охоче його куплю.

— Ласкавий королю, ви тільки скажіть, де тут у вас найбільше мишей,— і ви на

власні очі пересвідчитесь, як мій котик уміє їх душити.

Міхала негайно завели до комори, де мишей було стільки, що нікуди було й ногу поставити. Розв'язав Міхал свого мішка, кіт притьмом вискочив і заходився полювати на мишей.

Король невимовно зрадів і негайно наказав заплатити Міхалові десять тисяч золотих. Міхал аж підстрибнув з радості, одержавши таку кругленьку суму, і весело заквапився додому.

Минуло два дні, і король замислився: кого жертиме цей ловець, коли мишей не стане? Цього не знав ніхто, а Міхалів уже й слід запав. І тоді король звелів послати навздогін йому гінця на найбистрішому коні.

А Міхал тим часом спокійнісінько прошкував тією самою дорогою, яка привела його до міста. На четвертий день раптом бачить, що його здоганяє вершник і ще звіддалік йому гукає. Міхал зупинився. Вершник під'їхав і почав напівнімецькою-напівчеською мовою про щось його питати, але про що саме, Міхал ніяк не може второпати. І тоді, щоб якось йому допомогти, він питає по-німецькому:

— Was?

Та, почувши це слово, вершник раптом повернув свого коня й помчав геть, наче на крилах вітру. Міхал подумав, що цей чоловік, мабуть, звихнувся, і спокійнісінько побрався далі.

Весь запорошений, змилений, повернувся вершник до замку й, зіскочивши з коня, мерщій побіг до короля.

— Ласкавий королю, сумна новина як тільки кіт переловить усіх мишей, нам усім буде гаплик! — доповів він.

— Хто це тобі сказав? — питає його переляканий король.

— Той чоловік, який продав нам kota. Наздогнав я його на дорозі й питаю: "Кого цей звір жертиме, коли переловить усіх мишей?" А він мені й відказує: "Вас!"

Король негайно скликав велику раду, і всі стали думати, що робити з котом. Після довгих суперечок ухвалили: замкнути kota в коморі й приставити подвійну варту, щоб він не зміг звідти втекти.

Тієї ж хвилини найголовніший генерал одержав наказ поставити чотирьох найдужчих і найхоробріших вояків стерегти комору. Цілий день і цілу ніч на кожному розі комори стояв вартівник і вмирав зі страху щоразу, як тільки зсередини долинав найменший шерех. На другу ніч настала тиша — кіт переловив усіх мишей. Уранці, коли з комори не долинуло ані звуку, вартівник, який стояв ближче до вікна, подумав: "Що це може означати?" Набравшись сміливості, він зазирнув до комори. І — о лишенько! Кіт саме сидів на підвіконні, та, уздрівши бороду й кудлату шапку, перелякався, вибив шибку — і тільки його й бачили. Другий вартівник, зачувши крик, прибіг подивитись, що тут таке, й раптом побачив: його товариш лежить догори бороною. Він мерщій кинувся до замку кричати:

— Кепські справи, ласкавий королю, дуже кепські! Цей лютий мишолов вибрався з комори й загриз мого товариша, який стояв біля вікна. Один тільки Бог знає, де він

тепер бігає і скількох людей уже задушив. Лихо нам!

Усі притьмом почали замикати будинки й ховатися, хто де міг, а король звелів полкові найхоробріших вояків надіти найміцніші обладунки й вирушити на kota. Королівський наказ було негайно виконано, але хоч за котом військо гналося аж цілих три дні, його ніде не було й сліду.

А брати тим часом жили в мирі та злагоді, але господарювали вже ощадніше, ніж перед цим, бо знали: тепер їм уже ні на кого надіятись. І часто, зібравшись разом, сміялися з дурнів.